

Feltárás az aquincumi katonaváros délkeleti régiójában III.

(Budapest, III. ker., Dugovics Titusz tér 13-17., Hrsz.: 17871)

Az ÁMRK épületegyütteséhez tartozó beépítetlen területet több, az anyagi lehetőségektől függő időtartamú ásatási szakaszban, hosszabb kutatási program keretében tárjuk fel. A telek keleti, Tanuló utcai frontját az 1994. és 1998. évben végzett ásatások során vizsgáltuk, (FACSÁDY 1995, 32-34.; FACSÁDY 1999, 65-76.) 2000. május és augusztus között a nyugati rész déli szakaszán nyitottunk szelvényeket, a korábban feltárt részhez csatlakozóan. (1. kép)

A római kori topográfia ismeretében a terület kiemelkedő jelentőségű, melynek funkciója és jelentősége korszakonként változott. Az 1-2. századból a közelben lévő ala tábor miatt számíthatunk településnyomokra, a 2-3. században pedig a legiotábor körülölelő település, az úgynevezett táborváros – *canabae* – egyik kiemelt része éppen környékünkön, a tábor keleti előterében volt. A későrómai korszakban (4-5. században) telkünket is magában foglalta a korábbi legiotábor és a

Excavation in the south-eastern region of the Aquincum Military Town III.

(Budapest III, 13-17 Dugovics Titusz Square, Lot reg. no.: 17871)

The empty lot of the building complex of the ÁMRK was unearthed over the course of a number of excavation periods within the framework of a long term research program. The length of these periods depended on the financial possibilities. The eastern side of the lot on Tanuló Street was studied during excavations conducted in 1994 and 1998. (FACSÁDY 1995, 32-34.; FACSÁDY 1999, 65-76.) Between May and August 2000, trenches were opened in the southern zone of the western part adjoining the earlier unearthed zones. (Fig. 1.)

Given what we know of the Roman period topography, the area is of preeminent importance. Its function and significance varied in the different periods. Settlement traces could be expected from the 1st-2nd centuries because of the nearby ala fort, while in the 2nd-3rd centuries, one of the important parts of the Military town – the *canabae* – organised around the legionary fortress was located nearby, before

1. kép: Az ásatás összképe keletről
Fig. 1.: General view of the site from the east

Duna között felépített erőd, melynek tornyokkal védett déli fala a Dugovics Titusz tér-Templom utca vonalában emelkedett.

A római kori topográfia ismeretében folyamatos rétegződésre, többször átépített, megújított épületekre számíthattunk. Ezt a reményünket az 1994. és 1998. évben, a kutatási program 1. ütemeként végzett feltárások megerősítették, a terület római kori folyamatos használatát dokumentálhattuk. A 2. ütem 1. szakaszában a korábban kutatott területtől nyugatra folytattuk a feltárást. Szelvényeinket a korábbi rendszerbe illesztve jelöltük ki, úgy, hogy a terület beépítettségéről és rétegvizszonyairól a korábbi észak-déli mellé kelet-nyugati metszetet kapjunk.

the eastern part of the fortress. In the Late Roman period (4th-5th centuries), the fort built between the former legionary fortress and the Danube encompassed our area as well. The southern wall of the fort fortified with towers ran along the line of Dugovics Titusz Square and Templom Street.

Our knowledge of the Roman topography told us that we could expect continuous sedimentation and buildings displaying signs of having been renewed and reconstructed several times. These expectations were justified by the first phase excavations in 1994 and 1998, when continuous occupation in the Roman period could be documented. In the 1st stage of the second phase, the excavations were carried on west of the former ones. The trenches were adjusted to the earlier system so that the east-west section of the stratigraphic sequence and construction periods in the area, could complete the earlier north-south section. The new excavations confirmed and also complemented

A feltárás korábbi rétegtani megfigyeléseinket megerősítette, illetve kiegészítette. A legkorábbi időszak települési viszonyainak megfigyelésére most is elsősorban metszetek készítésével volt lehetőség. Két helyen volt időnk és módunk az eredeti, bolygatatlan talaj szintjét dokumentálni. (100, 33 és 99, 44 adriai magasságban.) Az altalajt sárga agyagréteg alkotja, mely felett sárgásszürke, lelet nélküli réteg van. A legkorábbi római település meglétére a gazdag kerámia és egyéb leletanyagból következtethetünk, objektumot azonban nem találtunk, bár az itt álló maradványok pusztulása után jól dokumentálhatóan a feltárási terület nagy részére kiterjedő égett, faszenes réteg keletkezett. Az égésréteg felett szürkés-iszapos, leletekben gazdag réteget figyelhetünk meg, melyet egy kevertebb, többször bolygatott talajréteg követett. A rétegviszonyok megegyeztek a terület keleti frontján történt feltárások során megfigyelt és dokumentált rétegekkel. A 2. század első felére datálható település beépítettebb része, a leletek mennyisége alapján, elsősorban a feltárandó terület délnyugati részében lehetett, a korszakra keltezhető épületmaradvány azonban itt sem került elő. A második égésréteg nyomait is csaknem az egész feltárási területen tud-

earlier observations of the sections. The earliest settlement conditions could be primarily observed in the stratigraphic sequences. We had the opportunity and the time to document the level of the original, unbroken ground level in two places (at heights of 100.33 and 99.4 m above the Adriatic Sea level). The unbroken ground is composed of a yellow clay overlain by a yellowish grey layer void of finds. The existence of the earliest Roman settlement can be deduced from a rich find material consisting of sherds and other objects, although no features were found. Nevertheless, the destruction of the level can be documented from the burnt layer mixed with charcoal covering the larger part of the excavation surface. Above the burnt layer, a greyish loamy layer could be observed containing a great number of finds. This was followed by a more mixed soil layer, which was disturbed several times. The stratigraphic sequence was identical to the one observed and documented during the excavations in the eastern zone of the area. The denser part of the settlement dated from the first half of the 2nd century must have been, based on the quantities of finds, in the southwestern part of the area excavated, although no construction

tuk dokumentálni, változó vastagságban.

A kőépületek építése során a falak alapozásával a 2. égésréteget átvágták. A jelenlegi feltárássra kijelölt területen természetesen csak az egyes épületek töredékes része kerülhetett elő, egy részük azonban kiegészítette a korábban feltárt épületek eddig megismert alaprajzát.

A római korban épült épületek közül kettő a korábbi feltáráshoz kapcsolható. A legkorábbi kőépület részei az 1998-as feltárással már előkerültek. Északi és déli oldalán egy-egy 80 centiméter vastag fal zárta. Az 1. ütemben feltárt északi fal alapozása nagyrészt agyagba rakott, felmenő fala kis, faragott kváderekből készült. A déli fal keleti része az alapozásig visszabontott volt, habarcsba rakott felmenő falrész csak az akkori ásatási terület nyugati részében maradt ránk. Mostani munkánk során a fal nyugati folytatását bonthattuk ki, bár kis részét egy újkori kúttal megrongálták, elbontották. Az északi falat délről, a déli falat északról 3,70 méterre pillérsor kíséri. A csatlakozó pillérsor legnyugatibb oszlopalapozása részben a korábbi feltáráskor előkerült, most teljes alapterületében dokumentálhattuk. Teljesebbé vált az épület alaprajza: nyugati oldalán egy helyiségsor zárta le. Ennek

maradványai daterolhatóak erre a periódusra. A második égési réteg szinte az egész felületen különböző vastagságban megfigyelhető.

A második égési réteg felületét a kőépületek alapjai szeltek át. Az előzetes feltárással megjelölt területen csak az egyes épületek töredékes része került elő, azonban kiegészítette az eddig megismert alaprajzát.

Két épület maradványát az előzetes feltárással megjelölt területen azonosítottuk. Az egyik épület alaprajza az előzetes feltárással megismert alaprajzhoz kapcsolható. A legkorábbi kőépület részei az 1998-as feltárással már előkerültek. Északi és déli oldalán egy-egy 80 centiméter vastag fal zárta. Az 1. ütemben feltárt északi fal alapozása nagyrészt agyagba rakott, felmenő fala kis, faragott kváderekből készült. A déli fal keleti része az alapozásig visszabontott volt, habarcsba rakott felmenő falrész csak az akkori ásatási terület nyugati részében maradt ránk. Mostani munkánk során a fal nyugati folytatását bonthattuk ki, bár kis részét egy újkori kúttal megrongálták, elbontották. Az északi falat délről, a déli falat északról 3,70 méterre pillérsor kíséri. A csatlakozó pillérsor legnyugatibb oszlopalapozása részben a korábbi feltáráskor előkerült, most teljes alapterületében dokumentálhattuk. Teljesebbé vált az épület alaprajza: nyugati oldalán egy helyiségsor zárta le. Ennek

legdélebbi helyiségét teljes nagyságában tártuk fel, a 70 centiméter vastag falak egy 4,60 x 3,60 méter belméretű teret határoltak körül. (2. kép) Az ettől északra lévő helyiséget a feltárásnak ebben a szakaszában nem tudtuk kibontani. Az épület délnyugati sarkát támpillér erősítette. Leomlott vagy visszabontott falaira később újabb házat építettek. A későrómai házból azonban csak két, agyagba rakott fal maradt ránk.

A nagy kiterjedésű épülettől délnyugatra állt az a többszörösen átépített, több helyiségből álló épület, melynek csak részeit tárhattuk fel. Habarcsba rakott falait később részben egy eltérő alaprajzú és funkciójú, nagyméretű épülethez felhasználták. Már a feltárás mostani sza-

during the construction of a modern well. Two rows of pillars ran 3.7 m from the walls, one along the southern side of the northern wall, the other along the northern side of the southern wall. The foundation of the westernmost pillar of the adjoining row of pillars had been excavated in part formerly so that it was possible to document the whole ground surface. The plan of the building could be made more complete: a row of rooms closed it on the western side. The southernmost room in the row was entirely unearthed. The 70 cm thick walls enclosed a 4,60 x 3,60 m large space. (Fig. 2.) The room north of it could not be uncovered during this phase of the excavations. The southwest-

ern corner of the building was reinforced with a buttress. Later, another house was built over the remains of the pulled down or fallen walls. Only two walls with clay foundations from the Late Roman house were found.

A building with several rooms, displaying more than one reconstruction period, stood south-

2. kép: A pilléres épület nyugati helyiségsorának egyik helyisége
Fig. 2.: One room from a row of rooms in the western part of the columned building

kaszában is állíthatjuk, hogy több helyiségsor állt egymás mellett. Ezekhez csatlakozott a nyugati oldalon egy kisebb helyiség, mely az első építési periódusban még nyitott, tornác lehetett. Egy átépítés során a tornácot befalazták. A nyugati főfalhoz keletről minden valószínűség szerint még két, csak nagyon töredékesen ismert helyiségsor csatlakozott, melynek csak visszabontott alapfalai maradtak meg. A jelenleg ismert legnagyobb helyiség festett lehetett a kevés vakolattöredék alapján.

Nyugati falára alapozva épült területünk egyik legkésőbbi római épülete, mely a későrómai erőd egyik fontos építménye lehetett. Bejárata az erőd észak-déli fő útjáról nyílhatott, de helyiségeiből csak kettő található a feltárássra kijelölt szelvények területén: egy, csak részben ismert méretű, téglalap alakú, melyhez keletről körülbelül 6x6 méteres belterű, csekély alapozású apszis csatlakozott. Belsejéből márványba vésett felirat kis töredéke került elő. (3. kép)

A korábbi ásatáson megfigyelt, ipari tevékenységre utaló maradványok, átégett rétegek és elszíneződések mellett újabb bizonyíték került elő. Egy majdnem kör alaprajzú, szélén kővel rakott, vastagon vörösré égett objektum műhely át-

west of the large building. Only fragments of it could be recovered. The walls were mortared and were later used for a large building with a different ground plan and a different function. It can already be stated in this phase of the research that several rows of rooms stood here side by side. A smaller room joined them from the west, which may have been an open portico from the first construction phase. During one of the Roman period reconstructions, the portico was walled in. Probably two more rows of rooms adjoined the main wall from the east. They survive in small fragments with only the foundations of the pulled down walls surviving. The few plaster fragments recovered suggest that the largest room we know of here was probably painted.

One of the latest Roman buildings in the area was built over the western wall of the above building. It may have been an important building in the late Roman fort. The entrance must have opened onto the north-south main road of the fort, but only two of the rooms lay within the area of our excavations. One, only partly unearthed room, was oblong in shape. A 6 x 6 m room was attached to it from the east which had an apse with shall-

3. kép: Felirattöredék a feltárásból
Fig. 3.: Inscription fragment from the excavation

égett maradványa vagy kemence lehetett. Létesítések nyugati oldalának kiképzéséhez a későrómai ház keleti falát használták fel.

A feltárást előkerült apróleteinek restaurálása még folyamatban van, így csak az ásatási megfigyelések alapján számolhatunk be róluk. A telepátásokra jellemzően az épületekből előkerült kerámialeletek között a korábbi feltárási ütem leleteihez képest kevés terra sigillata töredék van. A korai település maradványából említésre méltók a bronz fibulák és üveg töredékek. A feltárást során néhány faragott kő is elő-

low foundation walls. A small fragment of an inscription incised into marble was found inside the latter room. (*Fig. 3.*)

New evidence was encountered which supported the observations of burnt layers and discolorations made during former excavations that implied the presence of industrial activities. This was the burnt remains of a workshop or oven. The nearly oval feature with stones along its edges was thickly burnt through to a red colour. The eastern wall of the late Roman house was used for in the building of its western wall.

került, köztük egy Apollo tiszteletére állított oltár.

R. Facsády Annamária

Irodalom/References:

FACSÁDY 1994 – R. FACSÁDY A.: Feltárás az aquincumi katonaváros délkeleti régiójában. Aquincumi füzetek 1 (1995)

FACSÁDY 1999 – R. FACSÁDY A.: Feltárás az aquincumi katonaváros délkeleti régiójában II. Aquincumi füzetek 5 (1999)

The small finds from the excavations are being restored so that they can be described only from excavation observations. Characteristically for settlement excavations, the ceramic finds from the houses contain few fragments of Samian ware compared to the situation in the former phase. From the remains of the early settlement, bronze brooches and glass sherds deserve mention. A few carved stones were also found, one of them an altar raised in honour of Apollo.

Annamária R. Facsády